

dr Stanisława Trebunia-Staszal, zał. 2a

AUTOREFERAT

(dokument w polskiej wersji językowej)

1. Imię i nazwisko:

Stanisława Trebunia-Staszal

2. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe:

- **2000** – uzyskanie stopnia **doktora nauk humanistycznych w zakresie historii** na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Rola podhalańskiego ruchu regionalnego w kształtowaniu kultury regionu*. Promotor pracy: prof. dr hab. Ryszard Kantor, Wydział Historyczny, Uniwersytet Jagielloński.
- **2000** – obrona pracy doktorskiej.
- **1995-2000** – studia doktoranckie, Wydział Historyczny, Uniwersytet Jagielloński.
- **1994** – uzyskanie tytułu **magistra etnologii**.
- **1989-1994** – studia w zakresie etnologii, Uniwersytet Jagielloński.
- **1991-1993** – Studium Nauczycielskie, Politechnika Krakowska.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

- **od 1 X 2007:** adiunkt, Zakład Kultur Regionów, Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytet Jagielloński.
- **od 1 X 2004 do 30 XII 2006:** asystent z doktoratem, Zakład Kultur Regionów, Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej UJ.
- **od 1 I 2003 do 30 IX 2004:** referent, Pracownia Informacji i Dokumentacji Etnograficznej, Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej UJ.
- **od 1 X 1995 do 30 IX 2000:** doktorant prowadzący zajęcia, Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej UJ (dydaktyka prowadzona w ramach obowiązków doktoranta pobierającego stypendium).
- **od 1 X 2010:** wykładowca zewnętrzny, Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna w Krakowie, Wydział Teatru Tańca - Filia w Bytomiu, (obecnie Akademia Sztuk Teatralnych im. S. Wyspiańskiego).
- **od 1 X 2008 do 31 IX 2018:** wykładowca zewnętrzny, Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Targu.
- **od 1 X 2018:** wykładowca zewnętrzny, Instytut Historii Sztuki, Wydział Historyczny, Uniwersytet Jagielloński.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (dz. u. nr 65, poz. 595 ze zm.):

a) Tytuł osiągnięcia naukowego:

„Lud zdolny do życia”. Górale podhalańscy w oczach niemieckiego okupanta

b) Informacja o publikacji wskazanej jako osiągnięcie naukowe:

Stanisława Trebunia-Staszela, *„Lud zdolny do życia”. Górale podhalańscy w oczach niemieckiego okupanta*, Seria: „Biblioteka Kontekstów”, t. 2. Warszawa 2019.

Wydawnictwo: Instytut Sztuki PAN: ISBN 978-83-65630-85-8; Stowarzyszenie LIBER PRO ARTE: ISBN 978-83-65631-21-3.

Recenzent wydawniczy:

dr hab. Maciej Rak

c) Omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników

Temat okupacyjnych dziejów Podhala i niemieckich zainteresowań kulturą mieszkańców tego regionu podejmowany był dotąd w polskiej historiografii głównie w kontekście nazistowskiej akcji Goralenvolk. Hitlerowska koncepcja utworzenia narodu góralskiego w powszechnej świadomości, ale także w naukowym dyskursie, stała się symbolem zdrady narodowej górali i zarazem stereotypową matrycą postrzegania postaw mieszkańców Podhala w czasie II wojny światowej. Ujawniona w 1997 roku w archiwach Smithsonian Institution w Waszyngtonie dokumentacja z badań antropologicznych, etnograficznych i medycznych prowadzonych w czasie II wojny światowej na terenie Generalnego Gubernatorstwa (GG) przez pracowników Sektion Rassen- und Volkstumsforschung (SRV) Institut für Deutsche Ostarbeit (IDO) pozwoliła znacząco poszerzyć i zarazem zweryfikować dotychczasową wiedzę na temat etnopolitycznych planów okupanta wobec Podhala, w tym nazistowskich wizji i konceptualizacji góralszczyzny.

Zasygnalizowane powyżej zagadnienia wyznaczyły zasadniczą oś moich zainteresowań badawczych i studiów. Opierając się na materiałach źródłowych, podjęłam próbę odpowiedzi na pytanie, w jakim zakresie oficjalne wytyczne polityki rządu GG znalazły swe rozwinięcie i potwierdzenie w badaniach prowadzonych przez Sektion Rassen- und Volkstumsforschung oraz w innych niemieckich działaniach i tekstach propagandowych.

Publikacja przedstawiona jako osiągnięcie habilitacyjne stanowi podsumowanie prowadzonych przeze mnie od 2009 roku badań nad działalnością nazistowskich antropologów i etnologów w okupowanej Polsce na przykładzie regionu podhalańskiego. Przy czym zawarte w niej rozważania w znaczącej części opierają się na wynikach prac realizowanych w latach 2014-2016 w ramach grantu Narodowego Centrum Nauki (OPUS 5) *Górale podhalańscy w nazistowskich koncepcjach narodowościowych i etnopolityce w świetle*

dokumentacji Sektion Rassen- und Volkstumsforschung Institut für Deutsche Ostarbeit, którego byłam kierownikiem. Projekt zakładał wieloaspektowe studia nad dokumentacją antropologiczną, medyczną, etnograficzną oraz socjologiczną, wytworzoną przez pracowników zatrudnionych w SRV IDO, a także nad nierozpoznanymi dotąd materiałami rozproszonymi w archiwach i innych instytucjach naukowo-badawczych w kraju i za granicą. Ważne uzupełnienie dla archiwaliów stanowiły etnograficzne badania terenowe prowadzone wśród najstarszych mieszkańców Podhala, którzy jako kilkuletnie dzieci poddani zostali nazistowskiej akcji badawczej. W studiach uwzględniłam także najnowszą literaturę przedmiotu, głównie opracowania niemieckich i austriackich antropologów społeczno-kulturowych.

Celem tak zaprojektowanych badań było prześledzenie założeń polityczno-naukowych i metodologicznych prac badawczych prowadzonych na Podhalu przez SRV IDO, a także działań administracyjnych i akcji propagandowych podejmowanych przez władze GG. Analiza nazistowskich materiałów źródłowych, raportów i opracowań z ekspedycji pozwoliła zrekonstruować i uchwycić tworzone przez związanych z reżimem badaczy i funkcjonariuszy wizje i koncepcje góralszczyzny oraz miejsce wyznaczone mieszkańcom Podhala w nowym ładzie politycznym i etnicznym w GG. Stała się też przyczynkiem do refleksji nad bardziej ogólnymi zagadnieniami, jak np. polityczne uwikłanie nauki, jej związki z władzą i przemocą. Studia nad kolekcją SRV IDO pozwoliły też jednocześnie zweryfikować niektóre dotychczasowe ustalenia na temat działalności tej nazistowskiej placówki i statusu poznawczego wytwarzanych przez nią danych, a także odnieść się do innych, nierzadko stereotypowych przekonań i sądów.

Podejmując temat działalności SRV, miałam na uwadze fakt, że dotychczasowe prace traktujące o IDO, tak niemieckich, jak i polskich badaczy, opierały się przede wszystkim na dokumentacji urzędowej i nielicznych raportach z badań publikowanych w czasopiśmie „Die Burg” i „Deutsche Forschung im Osten”. Ich autorzy nie mogli bowiem znać odkrytych dopiero w 1997 roku oryginalnych materiałów zdeponowanych w zasobach Smithsonian Institution. Poza tym w opracowaniach podejmujących krytyczną refleksję nad uwikłaniem dyscyplin naukowych w zbrodniczą politykę Trzeciej Rzeszy niewiele miejsca poświęcono etnologii i antropologii kulturowej. Temat ten jako jedna z pierwszych omówiła niemiecka badaczka Ute Michel. W artykule opublikowanym w 2000 roku skupiła się na kwestii reprezentacji etnologii akademickiej w strukturach władzy GG i znaczeniu tej dyscypliny dla realizacji celów nazistowskiej polityki narodowościowej w okupowanej Polsce. Konstruując swój wywód, Michel nie wiedziała jeszcze o waszyngtońskim zbiorze i miała świadomość ograniczeń źródłowych.

Układ i krótka charakterystyka poszczególnych rozdziałów

Pierwsze dwa teksty zamieszczone w publikacji mają charakter wprowadzający. Zarysowują przyjętą perspektywę metodologiczną oraz szerszy kontekst społeczno-polityczny i historyczny dla zagadnień (studiów przypadku) omawianych w kolejnych partiach książki.

W rozdziale *Górale podhalańscy w etnopolitycznych planach hitlerowskiego okupanta* podjęłam próbę zrekonstruowania założeń i wytycznych polityki rządu GG wobec górali,

opierając się głównie na materiałach źródłowych publikowanych już w opracowaniach polskich i niemieckich badaczy. Uzupełnieniem dla tych danych były deklaracje i zapowiedzi niemieckich funkcjonariuszy dotyczące przyszłego rozwoju Podhala pod opieką „nowego gospodarza” zamieszczane m.in. w tzw. gadzinowej prasie („Goniec Krakowski”). Uwzględniłam też najnowsze ustalenia w zakresie ostatecznej wersji Generalnego Planu Wschodniego, przede wszystkim zaś dokument planistyczny sporządzony w 1942 roku.

Rozdział *Widziane okiem najeźdźcy* poświęcony został omówieniu wizji góralszczyzny konstruowanych na użytek hitlerowskiej propagandy. Podstawą empiryczną dla prowadzonych analiz były dla mnie publicystyczne teksty niemieckich autorów oraz zbiory fotograficzne gromadzone przez nazistowskie wydawnictwo Zeitungs-Verlag Krakau-Warschau. Wątek propagandowego wizerunku górali podejmowany był dotąd przez polskich badaczy piszących o akcji Goralenvolk (m.in. J. Szczepański 1945; J. Berghausen 1971; W. Szatkowski 2012). Uwzględniając ich ustalenia, sięgnęłam jednak także do mało znanych prac, by wymienić reportaż z wycieczki do Tatr berlińskiego dziennikarza Kurta Nehera, czy też relację z objazdu terenowego po Podhalu autorstwa Hansa Johsta. Z tekstów tych wyłania się stereotypowy, nasycony elementami egzotyki i romantycznej egzaltacji obraz górali, filtrowany dodatkowo przez typową dla nazistowskiej optyki rasowej matrycę segregacyjną.

Z kolei w tekście *Wizje góralszczyzny w świetle niemieckich planów ekspozycyjnych w Muzeum Tatrzańskim* skupiłam się na omówieniu odnalezionych ostatnio w zasobach archiwalnych (zbiór SRV oraz Archiwum Akt Nowych) projektów reorganizacji tej placówki, sporządzonych w czasie okupacji przez dwóch konkurujących ze sobą niemieckich funkcjonariuszy, tj. Antona Plügla i Hermana Mentza. Nawiązując do teorii z zakresu wystawiennictwa, przede wszystkim zaś przyjmując, że ekspozycja jako konstrukt społeczno-kulturowy stanowi odzwierciedlenie dominujących w danym okresie koncepcji wiedzy, idei, a także poglądów politycznych, podjęłam próbę odczytania zapisanych w tych projektach wizji i konceptualizacji góralszczyzny.

W rozdziale *Etnologia i antropologia w Trzeciej Rzeszy. Kilka uwag na temat pojęcia „rasa”* zawarłam rozważania na temat politycznego zaangażowania antropologii i etnologii w nazistowskie plany reorganizacji etnicznej podbitych terenów wschodnich, przybliżając instrumentarium pojęciowe stosowane przez niemieckich akademików w badaniach rasowych i etnicznych na Wschodzie.

Następne partie książki poświęcone zostały już omówieniu działalności badawczej prowadzonej na Podhalu przez etnologów, antropologów, lekarzy i archeologów zatrudnionych w IDO. Są to kluczowe dla całej rozprawy rozdziały, gdyż przybliżają rzeczywisty zakres prowadzonych na Podhalu eksploracji terenowych, odsłaniając zarazem ich ideologiczno-naukową wykładnię.

W rozdziale *Referat Etnologii Sektion Rassen- und Volkstumsforschung IDO* przedstawiłam najważniejsze fakty związane z powstaniem i funkcjonowaniem IDO, tak by osadzić rozważania dotyczące góralszczyzny w szerszym kontekście zadań polityczno-badawczych tej placówki. Szczególną uwagę skupiłam na sylwetce i działalności pierwszego kierownika Referatu Etnologii Antona Plügla. Ten wiedeński etnolog, przedstawiany w literaturze

przedmiotu jako zagorzały nazista, w czasie swojej pracy w IDO zgromadził pokaźną dokumentację dotyczącą Podhala, a także opublikował obszerne studium z zakresu kultury ludowej tego regionu. Jego postać i działalność stanowi też wymowną egzemplifikację politycznego uwikłania badacza akademickiego i zawiłych relacji między wyznawaną ideologią a naukowym oglądem badanej rzeczywistości.

„Germańska krew” czy „lud raczej dekoracyjny”? Mieszkańcy Szaflar w świetle materiałów źródłowych zgromadzonych przez SRV to najobszerniejszy i najbardziej reprezentatywny w całej publikacji tekst. W sposób syntetyczny omówiłam w nim wyniki akcji badawczej przeprowadzonej przez SRV w Szaflarach w 1942 roku. Poświęciłam tej podhalańskiej wsi najwięcej uwagi, gdyż Szaflary były jedyną miejscowością w GG, gdzie zrealizowano pełny zakres badań, który wedle założeń nazistowskich etnologów i antropologów miał dać całościowy „opis” tej społeczności. W rozdziale omówiłam kolejno wyniki badań etnograficznych, dane z ankiet socjologicznych, antropometrycznych oraz medycznych. W oddzielnym tekście *Fototeka Szaflar* poddałam analizie materiał fotograficzny stanowiący uzupełnienie dla badań etnograficznych. Analiza przywołanych powyżej danych, uzupełniona raportami z badań w Szaflarach, pozwoliła zrekonstruować też cele i założenia badawcze formułowane przez nazistowskich badaczy w odniesieniu do społeczności podhalańskiej. Pokazała nie tylko uwikłanie polityczne badań i ich służebną rolę dla zbrodniczej polityki ludnościowej okupanta, ale także niemieckie zainteresowania, a nawet fascynacje Podhalem i kulturą jego mieszkańców.

Omawiając prace badawcze realizowane przez IDO, odniosłam się też, choć tylko marginalnie, do drażliwego wątku udziału polskich badaczy w pracach tej placówki. Zapoznanie się z dokumentacją archiwalną rozproszoną w różnych archiwach pozwoliło lepiej przyjrzeć się relacjom i zależnościom między niemieckimi przełożonymi a podlegającymi im polskimi tzw. „pracownikami pomocniczymi”. Problem złożonych i zawiłych relacji panujących w nazistowskich placówkach działających w GG pokazałam przede wszystkim na przykładzie prac wykopaliskowych prowadzonych w Szaflarach w 1942 roku.

Całość publikacji zamyka rozdział *„Ja byłam szczęśliwa, że nie mam niebieskich oczu”*, opracowany na podstawie relacji zebranych przeze mnie na Podhalu wśród żyjących świadków nazistowskich badań rasowych. Oddałam w nim głos osobom, które w czasie okupacji jako dzieci poddane zostały pomiarom antropometrycznym. Ich relacje i osobiste wspomnienia z tego okresu pozwoliły zrekonstruować nie tylko szerszy kontekst niemieckich badań, ale także dostarczyły cennych danych dotyczących codziennego życia podczas okupacji.

Co wnosi prezentowana publikacja do badań?

Rozważania zawarte w publikacji wskazanej jako osiągnięcie habilitacyjne w znaczącej części opierają się na analizie nieznanych bądź słabo rozpoznanych dotąd materiałów źródłowych, pozwalając zweryfikować dotychczasowe ustalenia i nierzadko stereotypowe opinie na temat okupacyjnych dziejów Podhala, nazistowskiej polityki etnicznej wobec

mieszkańców tego regionu, a także działalności SRV IDO. Mimo, że praca stanowi studium przypadku i jako taka odnosi się do Podhala, porusza też bardziej ogólne problemy, związane m.in. z uwikłaniem nauki w opresyjne systemy władzy i ideologie polityczne. Poddaje refleksji ważne i wciąż aktualne w naszej dyscyplinie kwestie dotyczące roli antropologii w przestrzeni społecznej, etyki i odpowiedzialności badaczy za prowadzoną przez siebie działalność. Stanowi też przyczynek do dyskusji nad trudnymi i kontrowersyjnymi tematami związanymi z okupacyjną rzeczywistością, przede wszystkim zaś z wojennymi dziejami Podhala.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych (artystycznych)

5.1 . Projekt dotyczący działalności niemieckich i wiedeńskich antropologów na terenie okupowanej Polski oraz Podhala

Po sprowadzeniu dokumentacji do Polski w 2008 roku zespół pracowników IEiAK UJ rozpoczął badania nad kolekcją SRV. Jako osoba pochodząca z Podhala zajęłam się przede wszystkim dokumentacją dotyczącą tego regionu, która - jak się okazało - stanowiła 1/3 całości zbioru. Interesowało mnie między innymi, jakiego rodzaju materiały gromadzono podczas badań, co było głównym przedmiotem zainteresowań nazistowskich antropologów, jak definiowano cele i założenia prac badawczych oraz jaki status źródłowy przedstawia dziś kolekcja SRV. Pracy nad dokumentacją, jej porządkowaniem, identyfikacją i weryfikacją, towarzyszyły poszukiwania terenowe prowadzone w wybranych miejscowościach Podhala, które objęte zostały nazistowską akcją badawczą (Bukowina Tatrzańska, Kościelisko, Maruszyna, Nowy Targ, Poronin, Witów, Szaflary, Zakopane). Jednym z najpilniejszych zadań było bowiem dotarcie do żyjących świadków tej akcji i próba odpowiedzi na pytanie: czy i jak zapisała się ona w ich pamięci. W trakcie poszukiwań udało mi się odnaleźć kilkadziesiąt osób, które jako dzieci zostały objęte nazistowskimi pomiarami.

Kontynuując badania terenowe oraz studia nad materiałami z zasobów Smithsonian Institution, równocześnie w ramach wspomnianego powyżej grantu NCN (OPUS 5) w latach 2014-2016 przeprowadziłam kwerendy archiwalne i biblioteczne w polskich i zagranicznych placówkach. Były to m.in.: National Anthropological Archive, Smithsonian Institution w Waszyngtonie; Bundesarchiv w Berlinie; Volkskunde Museum w Wiedniu; Archiwum Akt Nowych w Warszawie; Instytut Pamięci Narodowej w Krakowie; Archiwum Narodowe w Krakowie i jego Ekspozytura w Spytkowicach; Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego; Archiwum Muzeum Archeologicznego w Krakowie; Archiwum Muzeum Etnograficznego w Krakowie; Archiwum Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem.

W czasie gromadzenia danych źródłowych oraz ich wstępnej analizy istotne były dla mnie konsultacje z austriackimi badaczami (działająca w czasie wojny grupa etnologów i antropologów w zdecydowanej większości pochodziła z Wiednia), zarówno antropologami z Uniwersytetu Wiedeńskiego, jak i pracownikami placówek muzealnych w Wiedniu i Salzburgu. Byli to m.in.: prof. Andre Gingrich; dr Peter Rohrbacher; mag. Lisa Gottschall (Institut für Kultur- und Sozialanthropologie, Universität Wien), Birgit Johler (Volkskunde

Museum Wien), dr Michael Greger (Landesinstitut für Volkskunde, Salzburg), a także amerykański archiwista Alan Bain (National Anthropological Archive, Smithsonian Institution, Washington). Szczególnie ważne były dla mnie rozmowy z amerykańską badaczką prof. Gretschen Schafft, autorką książki *From Racism to Genocide. Anthropology in the Third Reich*, w której opisała odkrytą przez siebie w zasobach Smithsonian Institution kolekcję SRV.

Dzięki kwerendom archiwalnym pozyskałam cenny materiał, który w znaczący sposób uzupełnił dokumentację dotyczącą działalności SRV IDO na terenie GG. Na podstawie zgromadzonych archiwaliów opublikowałam kilka artykułów, wśród nich dwa, które uważam za najbardziej istotne z punktu widzenia rozpoznania zakresu działań podejmowanych przez SRV. Mam na myśli tekst pt. *Ethnological Studies at the Institut für Deutsche Ostarbeit in the Light of New Sources* ("Anthropos", 111.2016: 1-12, p. 9-22), oraz obszerne opracowanie przygotowane wspólnie z dr Małgorzatą Maj pt. *Działalność Referatu Etnologii Sekcji Rasowo-Ludoznawczej w świetle nowych materiałów źródłowych*, zamieszczone w zbiorowym tomie *Antropologia i etnologia w czasie wojny* (2015). W 2019 roku publikacja ta ukazała się w języku angielskim.

Wyniki swoich badań prezentowałam na kilkunastu konferencjach w kraju i za granicą. Za najważniejsze uznaję wystąpienia podczas międzynarodowych sympozjów i seminariów w Estonii (2013), Stanach Zjednoczonych (2014) i Włoszech (2018). (Por. załącznik 3). Ponadto realizowane przeze mnie prace przedstawiałam i konsultowałam podczas spotkań z austriackimi etnologami, antropologami, historykami i muzealnikami, które odbywały się w ramach moich stażów i pobytów studyjnych w Uniwersytetach w Wiedniu i Salzburgu. Spotkania zaowocowały m.in. współpracą z prof. A. Gingrichem oraz jego doktorantką Lisą Gottschall. W 2014 roku zostałam promotorem pomocniczym przygotowywanej przez nią dysertacji na temat działalności wiedeńskich badaczy w Krakowie.

W 2015 roku byłam głównym organizatorem interdyscyplinarnego seminarium podsumowującego prace realizowane w ramach kierowanego przeze mnie grantu, które odbyło się w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej UJ. Uczestniczyli w nim członkowie i wykonawcy projektu, a także zaproszeni goście reprezentujący różne dyscypliny wiedzy: etnologię, antropologię kulturową, społeczną i fizyczną oraz historię. Referaty wygłosili m.in. prof. W. Burszta, prof. Z. Libera, prof. K. Kaczanowski oraz L. Gottschall.

W 2017 roku w ramach programu „Kolokwia Antropologiczne” realizowanego przez Polski Instytut Antropologii wygłosiłam wykłady pt. „Rasa – kultura – naród. Górale podhalańscy w świetle badań antropologicznych Institut für Deutsche Ostarbeit” w trzech uniwersyteckich ośrodkach etnologii i antropologii kulturowej w Polsce: Cieszynie, Warszawie i Toruniu. Treść wykładów stanowiła następnie podstawę do opracowania artykułu pt. *Naród – Rasa – Kultura. Nazistowskie badania rasowe i etnograficzne na Podhalu*, który ukazał się w publikacji *Kolokwia antropologiczne II*, Warszawa 2017.

Pragnę dodać, że byłam też współautorką ekspozycji zatytułowanej „Mierzyli nas, badali wszystko...” przedstawiającej efekty prac badawczych dotyczących działalności SRV IDO,

która przygotowana została w 2016 roku z okazji 90. rocznicy etnologii krakowskiej. Wystawa zaprezentowana w galerii „Pod Przewiązką” w Collegium Kołłątaja UJ przy ul. Św. Anny 6 obok uroczystego posiedzenia Komitetu Nauk Etnologicznych była jednym z głównych punktów obchodów jubileuszu.

Projekt badawczy dotyczący SRV IDO realizowany przez zespół krakowskich etnologów uznany został za jedno z ważnych osiągnięć naukowych w Uniwersytecie Jagiellońskim. Opis badań sporządzony na podstawie tekstu pt. *They measured us. They asked about illnesses. They examined everything*, którego byłam współautorką, ukazał się w wydany przez UJ w 2014 roku „Science Projektor”.

5.2. Strój podhalański jako fenomen społeczno-kulturowy. Dawne i współczesne konteksty jego funkcjonowania

Strój podhalański wzbudzał żywe zainteresowanie przybywających pod Tatry podróżników, literatów, artystów, miłośników rzeczy ludowych, a z czasem także samych etnografów. W licznych opisach podkreślano jego walory estetyczne, użytkowe, higieniczne nadając mu jednocześnie rangę wyróżnika kulturowej odrębności Podhalan, a nawet symbolu narodowego dziedzictwa. Popularny i powszechnie rozpoznawalny w Polsce, poza opracowaniami o charakterze przyczynkarskim do niedawna nie posiadał on jeszcze specjalistycznego, monograficznego omówienia. Dlatego też chcąc przynajmniej częściowo wypełnić tę lukę, postanowiłam zająć się problematyką stroju podhalańskiego w pracy magisterskiej, którą obroniłam w 1995 roku. Przyjmując założenie, że strój stanowi swoiste zwierciadło przeobrażeń i procesów charakterystycznych dla całej kultury regionu, w swej pracy skoncentrowałam się przede wszystkim na ukazaniu jego współczesnych form i kontekstów funkcjonowania. Odwołując się do narzędzi wypracowanych przez semiotykę przeanalizowałam także społeczne i znakowe funkcje stroju, ukazując jego znaczenie w codziennym życiu mieszkańców Podhala, w sferze instytucjonalnych działań i regionalnych praktyk tożsamościowych. Fragmenty mojej pracy magisterskiej opublikowane zostały w czasopiśmie „Arkana” (1995) oraz na łamach Rocznika „Wierchy” (2002).

W czasie studiów doktoranckich (1995-2000) zajęłam się problematyką regionalizmu, kontynuując nadal badania nad strojem. Interesowały mnie różne konteksty i przestrzenie funkcjonowania stroju, jego materialność, wizualność, praktyki wytwarzania, a także zjawisko mody. Inspirujące w tym zakresie okazały się dla mnie rozważania Piotra Bogatyriewa, Antoniego Kroha, Ryszarda Kantora, Tima Ingolda, Timothy Cooley’a, Renè Königa.

Za najbardziej reprezentatywną publikację z tego zakresu uważam opracowanie pt. *Śladami podhalańskiej mody. Studium z zakresu historii stroju górali podhalańskich*, Podhalańska Oficyna Wydawnicza, Kościelisko, 2007. Wydanie drugie, 2010.

Prześledziłam w niej rozwój stroju na przestrzeni ostatnich dwóch stuleci, skupiając się na przeobrażeniach i wpływach społeczno-kulturowych, które go kształtowały. W swych

rozważaniach uwzględniałam także zagadnienie mody, rozpatrując to zjawisko jako istotny czynnik dynamizujący rozwój stroju, a także jako okazję do zmanifestowania dystansu, prestiżu społecznego, podkreślenia upodobań estetycznych oraz zademonstrowania przynależności do regionalnej wspólnoty. W pracy wyodrębniłam i scharakteryzowałam kilka kategorii stroju skorelowanych ściśle z kontekstami jego funkcjonowania **a)** odświętny ubiór (tradycyjny i stylizowany); **b)** strój obrzędowy (zakładany przy okazji uroczystości rodzinno-religijnych); **c)** uniform roboczy **d)** ceremonialny kostium. Ponadto omówiłam znaczenie stroju jako symbolu regionalnej, a także narodowej tożsamości (ubiór noszony przez górali za granicą, np. w Stanach Zjednoczonych) oraz źródło inspiracji w artystycznej i popularnej modzie odzieżowej.

Podjęłam też próbę zmierzenia się ze stereotypowym ujmowaniem stroju jako niezmiennego faktu kulturowego, będącego emblematem „tradycyjnej, autentycznej” kultury. Przyjęta przeze mnie perspektywa procesualna pozwoliła wyjść poza ten schemat i ukazać strój jako dynamiczne zjawisko ściśle sprzęgnięte zarówno z zachodzącymi na Podhalu zmianami ekonomicznymi, obyczajowymi i estetycznymi, jak i kanonami mody innych warstw społecznych i regionów. Jednocześnie starałam się wydobyć także to, co wydaje się być cechą konstytutywną stroju jako fenomenu kulturowego, czyli jego aspekt emotywny i wyobraźniowy. Niezależnie bowiem od zachodzących w nim przemian strój postrzegany był przez górali jako znak pokoleniowej więzi i symbol regionalnej wspólnoty. Publikacja została pozytywnie oceniona przez recenzentów (H. Błaszczyk-Żurowska, J. Świąch), oraz innych badaczy zajmujących się Podhalem (A. Mlekodaj). Pragnę dodać, że po wyczerpaniu pierwszego nakładu z 2007 roku, książka została wznowiona w poszerzonej wersji w 2010 roku.

Drugą publikacją dotyczącą stroju była dwujęzyczna monografia pt. *Strój Górali Podhalańskich / The dress of Podhale Highlanders*, Seria: „Stroje ludowe w Karpatach polskich”, t. IV, red. M. Maj, Kraków 2010.

Studium to zostało rozbudowane o wizualną narrację, którą tworzyły fotografie autorstwa Jacka Kubieny. Gromadząc i opracowując materiał ilustracyjny do albumu starałam się, by obok statycznych i aranżowanych zdjęć rejestrujących detale krawieckie i formy zdobnicze, uchwycić także „strój w działaniu”. Wymagało to intensywnej pracy terenowej, udziału w różnego rodzaju lokalnych uroczystościach i celebracjach. Oprócz warstwy tekstowo-wizualnej do publikacji dołączona została także płytka DVD z kilkunastominutowymi filmami rejestrującymi pracę w terenie.

Kolejne przedsięwzięcie badawcze wpisujące się w nurt zainteresowań strojem stanowi publikacja pt. *Z Nowego Targu do Kieżmarku. Stroje pogranicza polsko-słowackiego*, Nowy Targ 2012.

Opracowanie powstało w ramach polsko-słowackiego projektu „Transgraniczna podróż z Nowego Targu do Kieżmarku śladami stroju ludowego” 2010-2012 w ramach Programu Współpracy Transgranicznej. Książkę przygotowałam wspólnie ze słowackim etnografem Jánem Olejníkiem, przy czym jako osoba odpowiedzialna za ostateczny kształt publikacji, oprócz części dotyczącej stroju podhalańskiego, opracowałam także obszerne wprowadzenie.

Zarysowałam w nim historię sąsiedztwa polsko-słowackiego, zwracając m.in. uwagę na problematyczność mechanizmów identyfikacji w obszarach przygranicznych. Scharakteryzowałam też współczesne praktyki związane z funkcjonowaniem tradycyjnych ubiorów w wybranych miejscowościach polsko-słowackiego pogranicza. W omawianej publikacji starałam się ukazać inspirującą rolę wzajemnych kontaktów, które przez wieki pobudzały twórczą inwencję ludności po obu stronach Tatr i przyczyniały się do większej elastyczności w tworzeniu nowych, lokalnych wariantów strojów a także kształtowania postaw otwartości. Z początkiem XX wieku ten dynamiczny proces został ograniczony przez rozwój konkurujących ze sobą na tym terenie polskich i słowackich ruchów narodowych, a następnie przez uszczelnienie granic państwowych.

Podsumowaniem badań nad strojem była dla mnie publikacja pt. *Strój podhalański*, wydana jako 46 tom serii „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, Wrocław 2015.

Zeszyt powstał jako efekt projektu „Atlas Polskich Strojów Ludowych: kontynuacja prac wydawniczych, przeprowadzenie badań terenowych i kwerend źródłowych oraz cyfryzacja materiałów źródłowych i udostępnienie ich w Internecie” kierowanego przez Annę Brzezińską (Narodowy Program Rozwoju Humanistyki). Chcę zaznaczyć, że w czasie prac nad publikacją pojawiały się liczne problemy natury metodologicznej. Dotyczyły one m.in. uchwycenia dynamiki zmian przy jednoczesnej konieczności dostosowania się do schematu opisu sporządzonego kilkadziesiąt lat temu przez twórców tej serii. Cenne uwagi i sugestie recenzentów (M. Golonka-Czajkowska, K. Czerwińska) pozwoliły uzgodnić i uporządkować problematycznie kwestie. Ostatecznie w recenzji M. Golonka-Czajkowska stwierdziła:

„Przedstawiony do recenzji zeszyt pt. *Strój podhalański*, jest w tej serii wydawniczej opracowaniem zasługującym na szczególną uwagę. Prezentuje fenomen stroju [...] łącząc szczegółowy, niezwykle skrupulatny, miejscami wręcz detaliczny opis z pogłębionym komentarzem etnograficznym. W ten sposób opracowanie to posiada nie tylko ogromną wartość dokumentacyjną, uzupełniając w istotny sposób lukę wydawczą serii, ale poprzez kontekstowe i procesualne ujęcie tematu problematyzuje go, pokazując strój podhalański w szerszej perspektywie”.

Do współpracy nad przygotowaniem zeszytu zaprosiłam młodych podhalańskich regionalistów: etnolożkę Katarzynę Fiedler oraz zajmujących się krawiectwem regionalnym Agnieszkę i Mateusza Etynkowskich, którzy opracowali ważne dla ilustracyjnej części publikacji rysunki wykrojów poszczególnych elementów stroju.

Temat stroju podjęłam też w kilkanastu artykułach o charakterze naukowym i popularno-naukowym. Za najbardziej reprezentatywne uznaję dwie publikacje: tekst *Linking Tradition and the Present Day. Contemporary Costume of Polish Highlanders from the Tatra Mountains*, („Alimori”. Romanian Journal of Ethnology and Anthropology, nr.1:2009, s. 65-79) oraz artykuł *Puls tradycji we współczesnej kulturze. Podhalańska transpozycja* (w: *Nowe czytanie tradycji. Z inspiracji Rokiem Kolbergowskim*, red. E. Nowina-Sroczyńska, S. Latocha, Łódź 2016, s. 138-169), w którym scharakteryzowałam trzy nurty podhalańskiego krawiectwa (tradycyjny, stylizowany, folk-design), podejmując przy tym refleksję teoretyczną nad pojęciem tradycji w kontekście lokalnych praktyk i umiejętności związanych z

wytwarzaniem stroju. Efektem studiów nad strojem były też pokazy mody góralskiej, będące rodzajem performansów z moją prezentacją słowną. Odbywały się one podczas festiwali i wydarzeń kulturalnych na Podhalu, a także poza regionem (m.in. w Kieżmarku, Warszawie, Niepołomicach, Sianowie).

5. 3. Regionalizm podhalański. Współczesne praktyki tożsamościowe

W opracowaniach etnologicznych dotyczących Podhala akcentowane są zazwyczaj procesy mityzacji tego regionu przez przybywających pod Tatry od połowy XIX stulecia przybyszów z zewnątrz. Podkreślana jest także rola młodopolskich entuzjastów w nobilitacji kulturowej Podhala i ich udział w wykreowaniu stereotypowego wizerunku mieszkańców tego regionu. Ostatnio relacje między napływową inteligencją a miejscową ludnością rozpatrywane są przez niektórych antropologów w perspektywie postkolonialnej. To ujęcie, chociaż interesujące poznawczo, moim zdaniem nie oddaje do końca specyfiki związków pomiędzy Podhalanami a przybyszami z „dolin”. Ukazuje przy tym górali jako bezrefleksyjnych naśladowców idei, schematów, konwencji przeszczepionych przez napływową inteligencję, pomijając całkowicie wkład oddolnego, rodzimego ruchu regionalnego w rozwój miejscowej kultury.

Zasygnalizowaną problematykę podjęłam w swej rozprawie doktorskiej pt. *Podhalański ruch regionalny i jego rola w kształtowaniu kultury regionu*, którą obroniłam w 2000 roku. Zarysowałam w niej początki i rozwój idei regionalistycznych w Europie i w Polsce, by na tym tle scharakteryzować proces kształtowania się podhalańskiego ruchu. Interesowało mnie, w jakim stopniu podejmowane przez miejscowych regionalistów inicjatywy i działania wpłynęły na obraz współczesnej kultury Podhala. W swych rozważaniach uwzględniłam też wkład młodopolskich twórców w proces aktywizacji społeczności góralskiej zaznaczając, że w wielu przypadkach relacje między przedstawicielami tych dwóch środowisk przybierały formę współdziałania i twórczej współpracy. Podhalanie zainspirowani dokonaniem młodopolskich twórców już na początku XX wieku samodzielnie zaczęli inicjować społeczne akcje, włączając się aktywnie także w działalność niepodległościową. W 1919 r. w wolnej Polsce zarejestrowane zostało ogólnopodhalańskie stowarzyszenie o nazwie Związek Podhalan.

Badania nad podhalańskim ruchem regionalnym kontynuowałam po uzyskaniu stopnia doktora, koncentrując się na współczesnych procesach kreowania i celebrowania regionalnej tożsamości. Zagadnienia te omówiłam w kilku artykułach naukowych, jak i popularno-naukowych, wśród których za najbardziej istotny uznaję tekst pt. ***Kultura ludowa nieutracona. Oblicza współczesnej kultury regionalnej Podhala*** (w: *Kultura ludowa. Teorie. Praktyki. Polityki*, red. B. Fatyga, Ryszard Michalski, Warszawa 2014, s. 251-288).

Zarysowałam w nim główne cele i założenia podhalańskiej organizacji. Omówiłam też podstawy ideowe ruchu sformułowane przez Władysława Orkana, przywołując jego słynne *Wskazania do Synów Podhala* (1922) ze sztandarowym hasłem „Tradycja jest Twoją godnością synu chłopski”, które urosły do rangi dekalogu podhalańskiego regionalizmu. W

artykule scharakteryzowałam ponadto wybrane celebracje i uroczystości organizowane przez Związek Podhalań, rozpatrując je w kontekście współczesnych praktyk tożsamościowych.

Do problematyki tożsamościowej z uwzględnieniem istotnych dla grupowej konsolidacji wartości i symboli nawiązałam także w artykule *Górali portret własny* („Tatry” 2010, nr 2/32) oraz w publikacji *Współczesne życie folkloru. Przykład Międzynarodowego Festiwalu Folkloru Ziem Górskich w Zakopanem* („Zarządzanie w Kulturze”, Vol. 11: 2010, ZNUJ, s. 223-243), w której m.in. przedstawiłam festiwal jako współczesny rytuał tożsamościowy. Natomiast zasygnalizowany powyżej wątek współdziałania między napływową inteligencją a miejscową ludnością podjęłam w tekście pt. *Poeta i działacz społeczny. Rola Kazimierza Przerwy-Tetmajera w kształtowaniu podstaw ideowych podhalańskiego regionalizmu* („Pamiętnik PTT”, t. 23:2014, Kraków 2015, s. 79-88). Wskazałam w nim jednocześnie, że znamioną cechą podhalańskiej kultury regionalnej jest jej ludowo-elitarny charakter.

Badania związane z tematyką regionalną kontynuowałam w latach 2006-2009 m.in. dzięki uczestnictwu w europejskim projekcie CULT-RURAL: Promotion of a Cultural Area Common to European Rural Communities (CLT2006/A2/SF-2030), do którego zostałam zaproszona przez Muzeum Kresów w Lubaczowie – polskiego partnera konsorcjum. Udział w projekcie zakładał przeprowadzenie badań etnograficznych w wybranych miejscowościach Małopolski oraz sporządzenie raportu, przy czym obok opisu współczesnych zjawisk należało uwzględnić także rekonstrukcję dawnej, tzw. tradycyjnej kultury wspólnot wiejskich. W tekście sporządzonym wspólnie z prof. J. Święchem omówiłam część dotyczącą kultury podhalańskiej z uwzględnieniem obrzędowości dorocznej i rodzinnej. Opracowany materiał został wykorzystany przez lubaczowskich muzeologów w przygotowaniu ekspozycji „Rural Heritage and collective Identity” (2008).

Raport pt. *Kultura ludowa Polski Południowej (Małopolski), na przykładzie dwóch grup etnograficznych: Górali Podhalańskich i Rzeszowiaków*, dostępny jest na stronie projektu: http://cultural.prismanet.gr/themedia/File/%20Reports/Research%20Poland_Theme3_PL.pdf

W ramach zadań badawczych związanych z powyższym projektem brałam też udział w spotkaniach i warsztatach muzealnych. W czasie seminarium w 2008 roku w Lubaczowie wygłosiłam referat pt. *Symbolika obrzędów rodzinnych*.

Na podstawie omówionych powyżej badań i studiów przygotowałam kilkanaście odczytów i referatów, które prezentowałam na różnych forach w kraju i za granicą. Z ważniejszych pragnę wymienić seminarium etnologiczne wygłoszone w Katedrze Archeologii i Etnologii Uniwersytetu Kopenhaskiego, pt. *Contemporary practices of regional identity among Polish Highlanders in Podhale region* (2002) oraz wystąpienia na konferencjach: „Kim jestem? Kim jesteśmy? Antropologiczne i socjologiczne konteksty współczesnej tożsamości” (2010); „Forum Carpathicum. Integrating Nature and Society. Towards Sustainability” (2010); „Dziedzictwo Kulturowe Europy – Mity, Stereotypy, Tożsamość” (2014). (Por. załącznik 3).

Wiedzę z zakresu regionalizmu wykorzystałam też w przygotowaniu wykładów prowadzonych dla słuchaczy Podyplomowych Studiów Kwalifikacyjnych o Kulturach Regionów na Wydziale Historycznym UJ.

W nurt badań związanych z problematyką regionalną wpisały się także projekty etnograficzne realizowane przeze mnie i studentów IEiAK na zlecenie instytucji kulturalno-oświatowych oraz placówek muzealnych. Pełniłam w nich rolę opiekuna i koordynatora badań. Były to m.in. badania etnograficzne prowadzone na terenie: 1) Góralczyzny Sądeckiej (2002-2003), zlecniodawca: Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu; 2) Gminy Biały Dunajec (2015), zlecniodawca: Urząd Gminy w Białym Dunajcu. Zebrany materiał źródłowy został wykorzystany w przygotowaniu dwutomowej monografii Białego Dunajca autorstwa Pawła Chojnackiego, która ukazała się w 2016 roku; 3) Gminy Zembrzyce (2018) w ramach projektu „Etno-wędrówki”, zlecniodawca: Małopolskie Centrum Kultury SOKÓŁ w Nowym Sączu. Obecnie uczestniczę w projekcie „Miasto „movie” o tradycji” realizowanym przez Muzeum Etnograficzne w Sandomierzu.

Problematyka regionalizmu podhalańskiego co prawda nie stanowi obecnie głównego przedmiotu moich naukowych zainteresowań, niemniej nadal śledzę i rejestruję różne wydarzenia i inicjatywy podejmowane przez Związek Podhalań. Jako członek Rady Naukowej tej organizacji włączam się także w niektóre działania. Np. w roku 2015 i 2016 przeprowadziłam cykl seminariów dedykowanych młodzieży pt. *Jedność w różnorodności. Tradycje kulturowe polskiej góralszczyzny*. W spotkaniach połączonych z warsztatami uczestniczyło kilkanaście grup z różnych regionów Polskich Karpat. Patronat naukowy nad wydarzeniem objął Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej UJ.

5. 4. Etnografia Karpat. Modele konstruowania tożsamości

Jeszcze podczas studiów doktoranckich oprócz badań nad regionalizmem podhalańskim, interesowałam się także szerzej etnografią Karpat. Pełniąc od 1993 roku funkcję kierownika artystycznego Międzynarodowego Festiwalu Folkloru Ziemi Górskich w Zakopanem miałam okazję poznać folklor i tradycje kulturowe grup karpaccich z różnych krajów. Podjęcie pracy w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej (2003) umożliwiło mi rozpoczęcie systematycznych badań w tym zakresie. W latach 2003 - 2004 uczestniczyłam jako główny wykonawca w grantie badawczym kierowanym przez dr Małgorzatę Maj *Tradycje kultury karpacciej we współczesnych modelach tożsamości lokalnej. Przykład polski i Rumunii – badania porównawcze*” (Grant MNiSW nr 2 HO1H 028 22).

Projekt miał na celu prześledzenie procesów kreowania tożsamości lokalnej czy też regionalnej na przykładzie wybranych społeczności w Karpatach polskich i rumuńskich. Wytypowane zostały dwa regiony: Podhale i Maramuresz postrzegane w potocznej świadomości jako obszary o zachowanej tzw. tradycyjnej kulturze, silnie mityzowane i jednocześnie coraz intensywniej eksplorowane przez ruch turystyczny. Interesowało nas, na ile w przypadku tych dwóch regionów mamy do czynienia z podobnymi mechanizmami, jeśli chodzi o charakter przeobrażeń i zmian, a nade wszystko o proces budowania własnej tożsamości. Zebrany materiał pokazał m.in., że jeśli chodzi o podstawowe mechanizmy kreowania tożsamości kulturowej, to w przypadku obu zbiorowości są one podobne. Sięga się najczęściej do takich znaków jak: strój, folklor, rękodzieło, sztuka ludowa, a także lokalni herosi – zbójnicy i hajducy. Natomiast odmiennie przedstawia się np. kwestia tradycji

karpackich i wątku migracji wołoskich. O ile na Podhalu motyw karpacki jest atrakcyjnym składnikiem autoprezentacji, o tyle dla mieszkańców Karpat rumuńskich nie stanowi on przedmiotu refleksji.

Doświadczenia i wiedzę zdobytą podczas badań starałam się pogłębić w czasie stażów studyjnych w Uniwersytetach w Bukareszcie, Cluj Napoca i Bratysławie, które odbyłam w latach 2004-2005. Wyniki prac badawczych realizowanych w ramach tego grantu prezentowałam m.in.: podczas ogólnopolskiej konferencji „Rumunia – naddunajskie bogactwo” (wspólnie z dr M. Maj) (2008) seminarium etnomuzykologicznym „Szlakiem karpackich tradycji ludowych” (2010) oraz sesji „Anthropolgy of Tourism”, zorganizowanej w ramach Szkoły Leniej w Zagrzebiu przez Katedrę Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu w Zagrzebiu, gdzie wygłosiłam referat *Cultural Tourism and Local Forms of autopresentation. The Example of Polish Górale* (2008).

Przygotowałam też dwa artykuły dotyczące turystyki kulturowej na Podhalu. ***Górale podhalańscy wobec turystów. Promowanie walorów etnograficznych Podhala*** (w: *Tradičná kultúra, turizmus a rozvoj regiónov*, ed. J. Čukan, A. Gažiová, I. Šusteková, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Nitra 2006, s. 365-372) oraz ***Kraina bogata w piękno i talenty... O atrakcji turystycznej Podhala z perspektywy etnologa*** (w: B. Lewandowska (red.) *Szlakiem karpackich tradycji ludowych*. Wyd. Musica Iagellonica UJ, Kraków 2012, s. 146-162).

Scharakteryzowałam w nich działania promocyjne i zabiegi marketingowe podejmowane przez mieszkańców Podhala oraz formy autoprezentacji związane z kreowaniem wizerunku własnej grupy na potrzeby przemysłu turystycznego. Zwróciłam też uwagę na przeobrażenia dokonujące się pod wpływem turystyki w sferze kultury, relacji społecznych, a także w krajobrazie Podhala.

Z tematyką karpacką łączyła się także moja działalność związana z opracowywaniem materiałów źródłowych na potrzeby „Bazy danych o niepublikowanych źródłach archiwalnych dotyczących kultury ludowej Karpat – PROKES”, prowadzonej przez Pracownię Dokumentacji i Informacji Etnograficznej w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej UJ. W latach 2003-2004 byłam członkiem interdyscyplinarnego zespołu przygotowującego słownik słów kluczowych w zakresie medycyny ludowej, który stanowił kolejny tom serii *Układ gniazdowy terminów i słownik słów kluczowych wybranych kategorii kultury*. Wydawnictwo powstało z myślą o zarejestrowaniu współczesnego stanu terminologii wybranych kategorii kultury ludowej z odwołaniem się przede wszystkim do jej własnych, wewnętrznych systemów klasyfikacji. W przypadku opracowywanego słownika podstawę stanowiły ludowe terminy i taksonomie z zakresu medycyny ludowej. Wyjściowy materiał leksykalny w tym zakresie przygotowany został przez Zbigniewa Liberę. Jego leksykograficznej obróbki oraz wygenerowania słownika słów kluczowych dokonał siedmioosobowy zespół, którego byłam członkiem. Prace realizowane były w ramach Projektu Badawczego nr 2H01H 005 22 finansowanego przez Komitet Badań Naukowych w latach 2002-2004. Opracowany przez zespół słownik opublikowany został w tomie pt. ***Układ gniazdowy terminów i słownik słów kluczowych wybranych kategorii kultury. Medycyna Ludowa***, red. Cz. Robotycki, W. Babik, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005, s. 137-159.

W 2010 roku zostałam ponownie zaproszona przez Muzeum Kresów w Lubaczowie do współpracy, tym razem w ramach projektu CANEPAL: Culture and Nature. The European Heritage of Sheep Farming and Pastoral Life współfinansowanego przez Komisję Europejską w ramach programu CULTURE 2007-2013. Temat badawczy jaki realizowałam dotyczył rękodzieła podhalańskiego opartego na surowcach pozyskiwanych z owiec. Oprócz tego pełniłam funkcję koordynatora prac dziewięcioosobowego zespołu, przygotowującego pozostałe moduły tematyczne związane z gospodarką pasterską w Tatrach. Wyniki swych badań zaprezentowałam podczas dwóch międzynarodowych konferencji zorganizowanych przez CANEPAL, które odbyły się kolejno w Polsce oraz Grecji (2013). Efektem końcowym mojej pracy badawczej było opracowanie pt. *Handicraft based on the products of the sheep*, dostępne na stronie internetowej projektu CANEPAL: <http://www.prismanet.gr/canepal/en-10-research-topics/en-1-handicrafts>

5. 5. Muzealnictwo. Teorie i praktyki

Współpraca z Muzeum Kresów w Lubaczowie oraz udział w międzynarodowych projektach CULT-RURAL i CANEPAL, w czasie których miałam możliwość zapoznania się z teoriami i praktykami wystawienniczymi obserwując jednocześnie szerokie spektrum działań i akcji, jakie podejmowały uczestniczące w projektach placówki muzealne, sprawiły, że tematykę związaną z muzealnictwem włączyłam w obszar moich zainteresowań badawczych. Stopniowe poznawanie tej problematyki rozpocząłam od zajęć dydaktycznych. Były to najpierw ćwiczenia prowadzone do wykładu "Wstęp do muzealnictwa", a następnie nowy kurs o nazwie „Kultura w działaniu. Wystawiennictwo: Teorie i praktyki”, który z mojej inicjatywy został wprowadzony do programu studiów w IEiAK UJ w 2016 roku (obecnie realizowany z mgr Arturem Sekundą). W trakcie zajęć studenci pracują nad przygotowaniem ekspozycji, a następnie prezentują ją w galerii „Pod Przewiązką”.

W 2017 roku zostałam członkinią Sekcji Muzeologicznej Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (PTL). W tym samym roku wzięłam udział w panelu „Muzeum regionalne - czyli jakie?” zorganizowanym przez tę Sekcję w ramach ogólnopolskiej konferencji PTL, w Gniewinie. Od 2016 roku pełnię funkcję kierownika Podyplomowych Studiów Muzeologicznych na Wydziale Historycznym UJ. Jestem członkinią Rady Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem (2012), oraz Rady Muzeum – Orawskiego Parku Etnograficznego w Zubrzycy Górnej (2016).

W związku z tym, że muzealnictwo jest dla mnie nowym zagadnieniem badawczym, mój dorobek w tym zakresie jest skromny. Są to dwa foldery do wystaw zorganizowanych w Zakopanem wspólnie z Agnieszką Gąsienicą-Giewont: „Młode podhalańskie talenty” (2010) i „Strój podhalański i jego wytwórcy” (2011), broszura do wystawy „Mierzyli nas. Badali wszystko ...” (2016) oraz artykuł pt. *Muzeum Tatrzańskie jako laboratorium dziedzictwa* („Journal of Urban Ethnology” 2018, nr 16, s. 217-231). W swych rozważaniach (odwołując się do teorii z zakresu praktyk muzealnych oraz nowej koncepcji dziedzictwa) przyjąłam, że muzeum będąc instytucją deponującą pamięć o przeszłości, a także kreującą w ekspozycyjnych aranżacjach określone wizje rzeczywistości, może być też swoistym

laboratorium dziedzictwa. W tak zarysowanej perspektywie starałam się prześledzić pierwsze półwiecze działalności Muzeum Tatrzańskiego, by tym samym uchwycić wytwarzane w tej placówce wizje góralszczyzny i odpowiadające im koncepcje dziedzictwa.

5. 6. Inne zainteresowania

Oprócz wskazanych powyżej głównych tematów badawczych obszar moich zainteresowań obejmuje także inne zagadnienia, podejmowanie zarówno w działalności naukowej (w tym popularyzatorskiej) jak i związane z moją aktywnością społeczną. Prezentowałam je w tekstach dotyczących literatury regionalnej, emigracji, folkloru, edukacji oraz w publikacjach o charakterze biograficznym. Jest wśród nich szkic wspomnieniowy poświęcony postaci ks. Józefa Tischnera i jego spojrzeniu na podhalańską kulturę pt. *Zwierciadło życia – czyli o góralszczyźnie ks. Józefa Tischnera* (w: J. Borzyszkowski (opr.) *Pro memoria. Ks. Józef Tischner. Filozof szczęśliwych darów*, Gdańsk 2007, s. 175-186) oraz tekst przybliżający sylwetkę Władysława Trebuni Tutki - artysty plastyka i jednego z najwybitniejszych podhalańskich muzykantów pt. *Władysław Trebunia-Tutka - artysta zanurzony w góralskim świecie* („Twórczość Ludowa”, R:XXVII: 2013, nr 3-4, s. 12-17), a także biogram regionalnego poety Franciszka Łojasa-Kośli opublikowany w *Katalogu laureatów 42. Edycji Nagrody im. Oskara Kolberga 2017*, Radom 2017.

Oddzielną grupę stanowią popularno-naukowe omówienia twórczości współczesnych poetów i pisarzy podhalańskich. We wprowadzeniach do siedmiu autorskich tomów wierszy lub opowiadań przybliżam sylwetki twórców i kreowane przez nich światy. Tego typu utwory, jak zauważyła Anna Mlekodaj, stają się we współczesnej kulturze Podhala azylem dla gwary, odgrywając jednocześnie kluczową rolę w zachowaniu ciągłości tradycji i tożsamości regionalnej górali. Dla mnie jako etnografa interesujące są zapisane w nich emocje, przeżycia, a także konceptualizacje góralszczyzny. Osadzone w lokalnym pejzażu gwarowe zapisy są tym samym jednym z komponentów szkicujących współczesny „górali portret własny”.

W nurcie mojej działalności naukowo-popularyzatorskiej mieszczą się także zainteresowania sztuką wokalną, tańcem, teatrem, choreografią. Wspomniana tematyka związana jest m. in. z prowadzonymi przeze mnie od 2010 roku zajęciami w Państwowej Wyższej Szkole Teatralnej w Krakowie (obecnie Akademia Sztuk Teatralnych), a także z pracą przy organizacji Międzynarodowego Festiwalu Folkloru Ziem Górskich w Zakopanem (1993-2014). Obserwacje, współuczestnictwo i współdziałanie w artystycznych przedsięwzięciach, nade wszystko zaś możliwość bycia wewnątrz festiwalowej społeczności, stanowiło dla mnie ważne doświadczenie także ze względu na praktykę badawczą i refleksję naukową dotyczącą m.in. folkloru widowiskowego. Pozwoliło mi to także lepiej rozpoznać fenomen tańca, jego znacznie w kulturze i międzyludzkich relacjach, do czego mogłam się odnieść przygotowując posłowie do tomu wierszy krakowskiego poety Tadeusza Staicha *W poetyckiej krainie tańca*, (w: Tadeusz Staich, *Tańczą górale*, Kraków 2018, s. 56 – 67).

W moim dotychczasowym dorobku za istotny uznaję też tekst *«To jest Wojewuctwo Floryda – tam nima nigdy zimy, ani śniegu»*. *Wędrówki Podhalań za Wielką Wodę* (Konteksty.

Polska Sztuka Ludowa”, R.LXXI:2017, nr 1-2 s. 184-190), będący rozszerzoną wersją referatu wygłoszonego podczas jubileuszowej konferencji z okazji 90-lecia krakowskiej etnologii w 2016 roku. Przybliżyłam w nim sposoby osvajania amerykańskiej rzeczywistości przez emigrujących do Stanów Zjednoczonych górali, opierając się m.in. na zachowanej w archiwach i prywatnych zbiorach korespondencji.

Spis publikacji znajduje się w załączniku 3.

Szczegółowy wykaz informacji dotyczących działalności dydaktycznej, współpracy naukowej oraz popularno-naukowej znajduje się w załączniku 4.

Handwritten signature of Stanisława Trebunia-Staszal in black ink.